

07.01.2019

Przestrzeń w „Oziminie”, przestrzeń „Oziminy” Wacława Berenta

Autor: Aleksandra Wójtowicz

Dziedzina: Literaturoznawstwo

Instytucja: Instytut Badań Literackich PAN

Miejscowość: Warszawa

Promotorzy: Wojciech Tomasiak

Recenzenci: Maria Jolanta Olszewska, Hanna Ratuszna

Aleksandra Wójtowicz w rozprawie doktorskiej *Przestrzeń w „Oziminie”, przestrzeń „Oziminy” Wacława Berenta* formułuje tezy dotyczące nowego spojrzenia na problem przestrzeni w twórczości Berenta. Praca jest polemiką z tezami badaczy, którzy wskazywali na niemożność odtworzenia przyległości miejsc, labiryntowość i brak logiki przestrzennej w powieści.

Autorka przyjmuje trzy sposoby rozumienia przestrzeni: 1) warszawski kontekst przestrzenny z czasów powieści, 2) przestrzeń wykreowana w dziele, 3) przestrzeń kompozycji: wskazanie na obecność założeń gatunkowych fugi w dziele literackim oraz wskazanie na ewolucję tekstu publikowanego w kolejnych edycjach powieści.

Aleksandra Wójtowicz dowodzi, że przestrzeń powieściowa jest precyzyjnie zaplanowana i stanowi element porządkujący w dziele. Analizuje ją w oparciu o plan domu oraz o plan miasta. Autorka wskazuje na konieczność podziału na przestrzeń mentalną i realną w powieści.

Pośród innych propozycji obecnych w pracy należy wymienić: odtworzenie warszawskiego kontekstu przestrzennego z okresu około 1904–1910 roku; wskazanie na budowanie przez Berenta symboli za pomocą przywoływania semantyki realnie istniejących fragmentów Warszawy; wyróżnienie obok istniejących perspektyw naziemnej i podniebnej także perspektywy pośredniej, którą autorka określiła „perspektywą okna”; dostrzeżenie występowania w powieści elementów symultanizmu; wskazanie na występowanie w powieści chwytu literackiego, który autorka określiła „retrospekcją wyjaśniającą”; wskazanie na dodatkowe znaczenie figury koła i jego związku z poszukiwaniem przez Berenta wzorca wspólnoty.

Wójtowicz proponuje spojrzenie na *Oziminę* Berenta jak na dzieło, w którym pisarz zastosował schemat gatunkowy utworu muzycznego i stworzył fugę literacką.

Swoje stanowisko prezentuje w oparciu o ilustrację prowadzenia głosów w dziele muzycznym na przykładzie fugi Jana Sebastiana Bacha, a następnie tworzy schemat prowadzenia głosów obecnych w powieści. Autorka wskazuje także na zmiany wprowadzane przez Berenta podczas przygotowania do druku powieści w kolejnych edycjach w latach 1909,1924,1933. Problem ilustruje za pomocą zestawień zaprezentowanych w wypisach i tabelach.

Modyfikacje w obrębie powieści Wójtowicz tłumaczy zmianą warunków społecznohistorycznych, w jakich pisarz przygotowywał kolejne edycje *Oziminy*. Autorka dowodzi, że trzecia edycja powieści nie jest poprawionym wznowieniem drugiej edycji jak przyjęto, ale wskazuje, że Berent powrócił do pierwszego wydania w latach trzydziestych XX wieku oraz, że w odmiennej sytuacji politycznej wprowadził w tej edycji cięcia związane z dezaktualizacją niektórych wątków.

Aneks do części pierwszej pracy zawiera szkic domu Niemanów, sporządzony przez autorkę w oparciu o analizę powieści oraz wypis, ukazujący początki i zakończenia scen. W aneksie do części drugiej umieszczono plan miasta z 1909 roku. W aneksie do części trzeciej czytelnik znajdzie wiersze, które zostały usunięte przez Berenta z kart powieści.

Pośród głównych założeń metodologicznych należy wymienić geokrytykę, metodologię literaturoznawczą zdefiniowaną przez Bertranda Westphala, jej prekursora i autora manifestu *Pour une approche geocritique des textes*. Prowadząc badania interdyscyplinarne, autorka sięga do prac z zakresu architektury, urbanistyki, historii, historii techniki, warszawistyki i kartografii. Wójtowicz wykorzystuje także założenia literackiej kartografii i sięga do prac, których autorem jest między innymi Franco Moretti. W części poświęconej kompozycji dzieła autorka sięga zarówno do pracy Michaiła Bachtina, jak i do nowszych ujęć, związanych z komparatystyką interdyscyplinarną i badaniem muzyczności literatury.

Metodologia badań opiera się na połączeniu tradycyjnych ujęć z nowymi propozycjami, związanymi ze zwrotem topograficznym oraz na połączeniu warsztatu edytora naukowego z pracami interpretatora. Podstawę metodologiczną stanowi ujęcie, które sformułował Edward W. Soja (*Thirdspace*). W dysertacji pełni dwojaką rolę - Aleksandra Wójtowicz sięga po tę kategorię zarówno w toku interpretacji dzieł Berenta, jak i projektując trójdzielny schemat rozprawy.

Do pobrania:

- [Wójtowicz_streszczenie_doktoratu.pdf](#)
- [Wójtowicz_rec._OLszewska.pdf](#)
- [Wójtowicz_rec._Ratuszna.pdf](#)

Słowa kluczowe: Ozimina, Berent Waław, geokrytyka